

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	9

I. GİRİŞ GÖRÜNÜŞ VE İLİŞKİLİ OLDUĞU KATEGORİLER

1. Görünüş.....	11
2. Kılınış.....	15
2.1. Kılınış Türleri.....	19
3. Görünüş-Kılınış Ayrımına Yönelik Ölçütlerin Tartışılması.....	23
3.1. Nesnel ya da Öznel Olma.....	23
3.2. Gramatikal Olma - Leksikal Olma.....	25
3.3. Türetim ya da Çekim Morfolojisine Dayanma.....	27
4. Kılınış ve Görünüş Etkileşimi.....	28
4.1. Görünüş, Kılınış Sunar mı?.....	28
4.2. Belirli Kılınışlar, Belirli Görünüşlerle Daha Uyumlu mudur?.....	29
4.3. Kılınış, Görünüş İşaretleyicilerinde Semantik Varyasyona Yol Açar mı?.....	29
5. Bakış Açısına Dayalı Yaklaşımlar.....	31
6. Bakış Açısı Değerleri.....	32
6.1. Sınıra Duyarlı (Terminal) Bakış Açıları.....	33
6.2. Sınıra Duyarlı Olmayan Bakış Açıları.....	34
7. Görünüş ve Zaman.....	35
8. Odaklılık.....	37
8.1. Odaklılık Değeri Kılınışın Müdahalesine Açık mıdır?.....	37
8.2. Diğer İlişkisel Etkenler.....	38
8.3. Odaklılık Değerleri Statik midir?.....	39
9. Yöntemsel Olgular.....	40
9.1. Karşıtlıklar Temelinde İnceleme.....	40
9.2. Semantik mi Pragmatik mi?.....	42
10. Malzeme ve Sınırlılıklar.....	45

II. TÜRKMENÇE GÖRÜNÜŞ SİSTEMİ

1. Sınıra Duyarlı Bakış Açıkları	47
1.1. Sınır Sonrası Bakış	47
1.1.1. <i>-An</i> ve <i>-(I)pdIr</i> Rekabeti.....	48
1.1.2. <i>-An</i>	52
1.1.2.1. <i>-An dä:ldir</i> ve <i>-mA:ndIr</i> Rekabeti.....	56
1.1.2.2. <i>-AndIr</i>	58
1.1.2.3. <i>-AnmIş</i> ve <i>-An eken</i> Rekabeti.....	64
1.1.2.4. <i>-An(dIr)'ın</i> Ön Dönüşümlü Eylemlerle Birleşimi.....	68
1.1.3 <i>-(I)pdIr</i>	72
1.1.3.1. Odaklılık ve Bilgi Türü İlişkisi, <i>-(I)pdIr'</i> ın Durumu.....	75
1.1.3.2. <i>-(I)pmIş</i>	76
1.1.3.3. Türkmençe <i>-(I)pmIş</i> ve Türkiye Türkçesi <i>-mIşmIş</i> Eşdeğer midir?.....	79
1.1.4 <i>-(I)pdI</i>	80
1.2. Sınırlar Arası Bakış	84
1.2.1. <i>-ya:r/-yä:r</i>	85
1.2.1.1. <i>-ya:r/-yä:r'in</i> Deiktik Olmayan Kullanımları.....	89
1.2.1.2. <i>-ya:rdı/-yä:rdi</i>	91
1.2.1.3. <i>-ya:r/-yä:r</i> ve <i>-ya:rdı/-yä:rdi'</i> nin Odaklılıkla İlgili Farklı Eğilimleri.....	95
1.2.1.4. <i>-ya:/-yä:</i>	96
1.2.2. <i>-ya:ndır/-yä:ndir</i>	97
1.2.3. <i>-(Ip yatı:r(dı), -(Ip du:r(dı), -(Ip otı:r(dı), -(Ip yö:r(di)</i>	99
1.2.4. <i>-Ar</i> Biçimbirimi: Sınırlar Arası mı, Öngörülü mü?.....	102
1.2.5. <i>-ArdI'</i> nın Sınırlar Arası Düzeyde Tutunabilmesi.....	106
1.2.6. Olumsuzluk-Görünüş İlişkisi ve <i>-Ano:k (-An+iyelik+yok)</i> Biçimbirimi.....	108
1.3. Sınır Öncesi Bakış	114
2. Sınıra Duyarlı Olmayan Bakış Açıkları	118
2.1. Öngörülü Bakış	118
2.1.1. <i>-Ar</i>	119
2.1.2. <i>-cAk</i> ve <i>-cAkdI</i>	123
2.2. Sözde Bitmişlik	127
SONUÇ	131
KAYNAKLAR	135

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitapta görünüş kategorisi, Türkmençe fiil sistemi üzerinden tartışılmıştır. Görünüş, fiille ilgili ilgi çekici dilbilimsel kategorilerden biridir. Görünüşün dilbilimsel bir kategori olarak varlık göstermesi, zamanla ilgili ancak zamanla açıklanamayan gramatikal olguların farkedilmesiyle başlar. Aynı zaman katmanında, farklı evrelerine vurgu yapılmaksızın eylemin 'bir bütün olarak' ya da 'asıl ilgi eylemin içyapısına yönelmiş olarak' gözlenebilmesi, zamanla işbirliği içinde, ancak ondan ayrı bir gramatikal kategorinin varlığını düşündürerek görünüş çalışmalarına çıkış oluşturmuştur. Bu kategori, Rus ve Avrupa araştırma geleneğinde, yaklaşık bir buçuk asırlık bir araştırma geçmişine sahiptir. Türkçenin görünüş sitesini konu alan az sayıdaki öncü çalışmalar da bu araştırma geleneklerini yakından tanıyan Türkologlarca yapılmıştır. Ancak görünüş, Türkiye'de yapılan dil çalışmalarında henüz yeterince yer bulamamıştır. Bununla birlikte son zamanlarda, Türkoloji alanında, Türkçenin çeşitli konularını dilbilimsel bir perspektifle ele alan yayınlarda belirgin bir ivme görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı, salt teori aktarımı yapmayı ciddi bir inceleme bölümüne de sahiptir. Bu yönde yapılacak çalışmalar ve birikimler arttıkça, Türkçeyle ilgili dilbilimsel teorilerin üretilebileceği doğal bir zemin de oluşturacaktır. Elinizdeki çalışmayla, Türkiye'de bu yönde ivme kazanan yayınlara, görünüş kategorisi açısından katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın giriş bölümü, inceleme bölümünün daha iyi anlaşılabilmesi için teorik bir hazırlık niteliğindedir. Bu bölümde, görünüş ve görünüşle ilişkili diğer kategoriler, temel sorunsallarıyla birlikte tartışılmıştır. Böylece okurun, konunun temel dinamiklerini kavraması hedeflenmiştir. İnceleme bölümünde ise, Türkmençe görünüş sistemini oluşturan biçimbirimlerin ne şekilde davrandıkları, temel eğilim ve sapmalarıyla birlikte ele alınmıştır. Biçimbirimler birbiriy-le karşılaştırılarak hem ne tür işlevleri yerine getirdikleri hem de sistem içinde nasıl bir görev paylaşımı üstlendikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın odağında görünüş kategorisi bulunmakla birlikte, görünüşün etkileşim içinde olduğu diğer kategoriler, konu-

nun daha iyi anlaşılması için gerekli görüldüğü ölçüde çalışmaya dâhil edilmiştir.

Türkmence görünüş sistemi, ilişkisel nedenlerden ötürü, Oğuzca için tipik olmayan unsurları da barındırmaktadır. Türkmence, farklı biçimbirimlerin işlevsel rekabetine de sahne olmakta ve görünüş olgusu açısından ilginç malzemeler sunmaktadır. Bununla birlikte üzerinde durulacak biçimbirimler, sık sık Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılarak sunulacak; böylece arka planda, Türkiye Türkçesi görünüş sistemiyle ilgili bir tartışma da sürdürülecektir. Karşılaştırma durumunda aynı Türk dili grubuna dâhil olsalar da Türkmence ve Türkiye Türkçesi arasında, şekilsel benzerliklerin arkasında işlev farklarının bulunabileceğine yönelik temkinden vazgeçilmeyecektir.

Dilbilimsel konulara odaklanan Türkoloji çalışmalarında, zaman zaman terim ve kavramlara yönelik farklı tercihler ortaya konya da, çalışmalar arttıkça bu terimlerin doğal bir ayıklanmaya uğrayıp belirli bir kısmının kendiliğinden benimseneceği düşünülmektedir. Konuların teknik boyutları arttıkça terimlerin karmaşıklaşması da kaçınılmaz olmaktadır. Yine de konunun daha iyi kavranabilmesi ve bu yönde yapılacak çalışmaların artarak devam etmesi için, anlaşılabilirliğin en üst düzeyde tutulmasına özen gösterilmiştir.

Bu kitabın hazırlık çalışmaları, 2011 yılında TÜBİTAK doktora sonrası araştırma bursuyla Johannes Gutenberg Universität-Mainz'de bulunduğum sırada gerçekleşmiştir. Bu desteğinden dolayı TÜBİTAK'a, ayrıca *Aspekt im Türkischen* (Johanson, 1971) adlı eseri Almancadan Türkçeye çevirme yönünde devam eden çalışmasından faydalanmama izin veren ve desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Nurettin Demir'e, yayınlanma sürecindeki yardımlarından dolayı Doç. Dr. Tuba Durmuş ve Murat Ünal'a, oluşturdukları sağlıklı iletişim ve çalışma ortamı nedeniyle, başta Prof. Dr. Emine Yılmaz olmak üzere Hacettepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyeleri Doç. Dr. Mevlüt Erdem ve Doç. Dr. İ. Ahmet Aydemir'e, manevi desteklerini daima yanımda hissettiğim Prof. Dr. Leyla Karahan'a, Güler Tepe'ye, eşim Ahmet Demir ve biricik oğlum Konuralp'e gönülden teşekkür ederim.